

МУЎЖАЗ САНЪАТНИНГ БЕТАКРОР НАФОСАТ ОЛАМИ

Ахмедова Назокат Эркиновна

ФарДУ, тасвирий санъат кафедраси ўқитувчиси

Nazokataxmedova1986@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада мўъжазгина миниатюра санъатида образ ва мазмун, ранг, портрет, нақш ва хаттоқи ҳаттотлик санъати юксак дид билан моҳирона тасвирланиши борасида сўз боради.

Калит сўзлар: *миниатюра, перспектива ранг, портрет, китобот санъати.*

АННОТАЦИЯ

В этой статье обсуждается изображение и содержание, цвет, портрет, узор и искусство каллиграфии в современном миниатюрном искусстве.

Ключевые слова: *миниатюра, перспективный цвет, портрет, книжное искусство.*

ABSTRACT

This article discusses image and content, color, portrait, pattern and the art of calligraphy in modern miniature art..

Key words: *miniature, perspective color, portrait, book art.*

КИРИШ

Ўтмиш, бугун ва келажак тасаввур тасвири биргина сирт юзасига бирлашиши мумкин бу ҳам албатта миниатюрада. Рассомлар Ўрта Осиё, Ўрта асрлар Шарқ миниатюрасининг ижодий меросини ҳамда анъаналарини диққат билан ўрганишмоқда, миниатюра рангтасвирнинг бой воситаларини, уни чизишнинг нозик усуллари тизимини аста секинлик билан ўзлаштиришлари, аниқ ва тарихий материал, маиший турмуш маданият бўйича чуқур билимга эгаликлари туфайли уни янада ривожлантириш йўлларини излаганлари, бугунги ўзбек рангтасвири, китобот санъатининг туб илдизи бу шубҳасиз миниатюра санъати билан боғлиқдир.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Миниатюра санъати кўхна тарихга эга. Қадимда Хитой, Япония, Кореяда миниатюралар яратишда лакли рангтасвир санъатидан кенг фойдаланишган. У XV асрда Ўрта Осиёда, XVI-XVIII асрларда Эронда машҳур бўлган. Яқин ва Ўрта Шарқ маданий марказлари бўлган Боғдод, Табриз, Самарқанд, Ҳирот, Шероз каби шаҳарларда X-XIX асрлар давомида махсус миниатюра мактаблари

мавжуд бўлган, баъзан улар юксак даражада ривожланган, баъзан эса таназзулга юз тутган. Миниатюра Шарқ мамлакатларида ўзига хос алоҳида йўналиш касб этган, махсус ихтисос даражасига кўтарилган санъатдир. унинг тарихи узок ўтмишдан бошланган бўлса-да Шарқда ушбу санъат XIV-XVII асрларда камол топган. Бу даврларда Ўрта Осиё Ҳиндистон Эрон ва Араб мамлакатларида- “Бухоро мактаби”, “Мўғул(Бобурийлар) миниатюра мактаби, “Шероз мактаби”, “Исфажон мактаби”, “Язд мактаби”, “Боғдод мактаби” каби йирик санъат марказлари ташкил топган. Ўзбек ва хорижий мамлакат олимлари А.А.Семёнов, Б.С.Сергеев, Г.А.Пугаченкова, Л.И.Ремпель, В.Г.Долинская мазкур санъат марказларига бағишланган кўпгина илмий асарлар яратдилар.

Шарқ миниатюра ва китобат санъатини ўрганишда, нашр қилишда, дунёнинг энг нуфузли музей ва кутубхоналаридан қидириб топишда Ҳамид Сулаймоннинг хизмати кўзга яққол ташланади. Олим тартиб берган “Бобурнома расмлари” (Тошкент, “Фан” нашриёти, 1970), “Алишер Навоий дostonларига ишланган расмлар” (Тошкент, “Фан” нашриёти, 1970) ва “Амир Хусрав Деҳлавий асарларига ишланган расмлар (Тошкент, “Фан” нашриёти, 1983) номли альбомларни кенг жамоатчилик қизғин кутиб олган.

Миниатюра-оламни акс эттиришнинг алоҳида бадий усулидир. Миниатюра нодир қўлёмалар зийнатлари бўлмиш шамс зарвароқ унвон ҳошия нақши лавҳа хотима каби безаклар билан умумий услубий уйғунликка эга. Бу китоб зийнатларининг декоратив хусусияти улар яратилган давр дунёқараши тафаккур тарзи билан бевосита боғлиқдир. Нафис мўъжаз расмлар асосан илмий бадий ва тарихий асарларнинг нодир қўлёмаларни безатишга хизмат қилган. Рассомлар асарларнинг етакчи ғоялари ва асосий қаҳрамонлари образларини ранглар воситасида ифодалаганлар. Шу сабабли миниатюра санъати тараққиётига Шарқнинг атоқли алломалари Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмий, Абу Райҳон Беруний, мутафаккир ва шоирлари Алишер Навоий, Низомий Ганжавий, Амир Хусрав Деҳлавий, Абулқосим Фирдавсий, Абдурахмон Жомий ҳамда машхур тарихчилар Фазлуллоҳ Рашидиддин, Шарафуддин Али Яздий ва бошқалар асарларида илғор инсонпарварлик ғоялари ижобий таъсир кўрсатиб, унинг асосий тараққиёт йўналишини, етакчи бадий-этетик принципларини шаклланишига хизмат қилиш билан биргаликда Шарқ шеърляти улар ижодини озиклантирувчи беғубор руҳият булоғи ҳамдир.

Камолиддин Бехзод ўз ижодий изланишилари билан нафақат миниатюра санъатини мустақил санъат тури сифатида шаклланиш ва ривожланиш

тенденцияларини белгилаб берди, балки тасвирий санъатнинг алоҳида жанри – портрет жанрига асос солди. Унинг Шарқ тасвирий санъатининг портрет жанри ривожига қўшган ҳиссасини икки омилда кўриш мумкин. Биринчидан, у жамоавий портрет ишлаш амалиётини жорий қилган бўлса, иккинчидан, устоз мусаввирнинг тасвирий санъат мактабидан кўплаб унинг шогирдлари ва издошлари етишиб чиқди ва унинг ижодий мактабини давом эттирдилар. Камолиддин Беҳзод ижодида жамоавий портретларнинг учраши миниатюра тарихининг таниқли тадқиқотчиси Адбумажид Мадраимовнинг тадқиқотларида ҳам кўриш мумкин. Унинг фикрича, Камолиддин Беҳзод ижодига мансуб “айрим миниатюраларда қўшалок портретларни кўриш мумкин”. Шунингдек, “Шахзода-шоир Ғариб Мирзо-Султон Хусайн Мирзо ўғли”, “Мўғил асири”, “Дарвиш ва от”, “Амир портрети” каби асарларида ҳам Камолиддин Беҳзоднинг портретчи мусаввир сифатидаги иқтидорини кўриш мумкин. Академик Г.А. Пугаченкованинг таъкидлашича, Беҳзоднинг дастлабки портретлари поэтик мотивлар асосида яратилган бўлса, XV асрнинг охири XVI асрнинг бошларида аниқ шахслар тасвирига оид портретлар юзага келди. Шундай асарлар туркумига “Шайбонийхон портрети”(1507), “Шоир Абдулла Хотифий портрети”(1511-1521), “Султон Хусайн Байқаро портрети”(XVI асрнинг бошлари), “Малика портрети”(XV аср охири) каби аниқ тарихий шахслар сиймоси тасвирланган миниатюраларни киритиш мумкин. Беҳзод миниатюраларидаги композицион мукамаллик, мантиқий алоқадорлик барча замонларда дунё рассомларини таъсирлантириб, илҳомлантириб келган. Беҳзоднинг ҳаёти ва ижодини тадқиқ этган олима Муқаддима Ашрафий мусаввирнинг ижодий феноменини шундай таърифлайди: “Беҳзод ўзигача бўлган миниатюра санъатининг энг яхши томонларини умумлаштирди. Ўзининг рангтасвир ишларида яратган композицион схемаларида ифодавийликнинг янги ва ажойиб имкониятларини очиб берди. Асосийси-ноёб иқтидор соҳиби Беҳзод кейинги авлод учун намуна бўладиган оригинал ва мукамал миниатюралар яратди”.

Ўзбек лакли миниатюраси ташаббускорлари-таниқли рассом Чингиз Аҳмаров раҳбарлиги остида Ниёзали Холматов, Шомахмуд Муҳаммаджонов, Абдубосит Қамбаров, Наталья Цой, Мунира Сотиболдиева, Ғайрат Камолов, Абдуғани Алдашевларнинг дастлабки асарлари яратилди. Албатта Шарқ миниатюрасини қайта тиклаш ҳақида сўз борар экан бунда рассом Чингиз Аҳмаров хизматларини беқиёсдир. Унинг бош мавзуи- мумтоз шеърят, замондан холи, гўзаллик, уйғунлик ва беғуборлик ҳукм

сурадиган абадият бўлган орзулар ҳамда эртақлар олами.Шунинг учун ҳам унинг бўёқлар бўғиқ ва совуқ берилган,контурлар эса нафис ҳамда мусиқий бўлган асарларида рақс тушаётган қизлар,сокин йигитчалар соддаларча сирли,имперсонал тасвирланган.Уларнинг харакати нозик ритмик безакни-декоративлик қонунларига бўйсундирилган ҳамда меъморликка узвий кирадиган ўзига хос антропоморф нақшни юзага келтиради.Бироқ Чингиз Аҳмаров композицияларида динамика (жўшқинлик) кўрсатилган.У бамисоли ўзгармас мукамаллик сеҳрланган ва ҳаракат тўхтаб қолгандек тасаввур уйғотади кишида.У ерда оламнингўзгармаслиги шарқона идрок этишга мувофиқ ҳолда тасвирлайди.Унинг шогирдлари устозининг ишларини давом эттириб,миниатюра санъатини янги босқичга кўтардилар.Миниатюра лакли ,қоғоз,мато, чарм-тери, деворий суръатларни қамраб олиб кенг кўламли бадий услубий йўналишга айланди.Ҳозирги кунда Миниатюра санъати ривожини уч йўналишда–айнан кўлөзма (китоб суръатлари (Т.Муҳамедов, Ш.Муҳаммаджонов)лакли миниатюра (Н.Холматов, А.Йўлдошев, Ш.Шоаҳмедовлар) ҳамда Миниатюра услубида деворий суръатлар яратиш(Т.Болтабоев, Ҳ.Назирова, Ғ.Камолов) бўйича ижодий изланишлар олиб бордилар.Шоаҳмуд Муҳаммаджонов ижоди лакли миниатюра билан шуғулланадиган илк мусаввирлар авлоди учун ибрат бўлди.Шарқ миниатюраси,унинг декоратив технологик усулларига оид чуқур билим ва айни чоғда академик дастгоҳли рангтасвир малакалари Шоаҳмуд Муҳаммаджоновда ўзига хос бадий услубнинг шаклланишига замин бўлди.У нақшларда Ўрта асрлар миниатюраси қонунларига амал қилади.Рассом ўтмиш мўйқалам усталаридан фарқли равишда,китобни расм билан безашда биринчи навбатда асар мазмунини очиқ беришни ўз олдига вазифа қилиб қўйган.

ХУЛОСА

Ҳозирги ўзбек миниатюра мактаби санъат тури сифатида қарор топди, унинг замонга ўз муносабати бор.Бу мактабни тарихий тажриба ҳам, ҳозирги амалиёт ва ушбу санъат табиатини таркиб топтирувчи ҳамда унинг дунёга нисбатан қарашини маълум даражада шакллантирувчи қоидалар ҳам белгилаб беради.Замонни ташкил қилиш миниатюра усталарининг ғоявий-бадий ҳис қилишларига,уларнинг ўз халқини генетик ҳис этишига,коллектив тажрибага шахсий идрокни ва ўз халқига,миллатига,диниға ва маданиятиға муносабатни олиб кирувчи образлар кечинмаларига боғлиқ.Миниатюрада таркибий қатламларнинг ўзаро таъсири кўзга ташланади. Замон ҳаётий ва ҳаёлий нарсалар бирға мавжуд бўладиган эртақона фантазия,фольклорнинг идеал

оламидагина қўшилиб кетиши мумкин. Айти шу ҳолат замондаги давомлиликни юзага келтиради, образлар эпиклигини белгилаб беради, ички мазмун асосида рўй берадиган кенг миқёсидаги бирлашиш, қиёслашларга имкон яратади.

REFERENCES

1. Ш.Шоёқубов Замонавий Ўзбекистон миниатюраси.-Т.: Ўзбекистан,2006
2. Ш.Шоёқубов Ўзбекистоннинг бугунги миниатюраси.-Т.: Шарқ,1994
3. А.Мадраимов., Н.Норматов Шарқ миниатюра мактаблари мақолалар тўплами- Т.:Ғафур Ғулом,1989
4. Пугаченкова Г.А., Ремпель Л.И. История искусств Узбекистана. - М.: Искусство.
5. Mirzahamdamovna, K. B., Erkinovna, A. N., & Jumadillaevich, S. R. (2021). Use of Innovative Educational Technologies in Fine ARTS Classes of Higher Education Institutions. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 2(4), 25-27.
6. Sadikovna, S. G., Kurbonova, B., Akhmedova, N., & Sulaymanova, S. (2020). FUNDAMENTALS OF PROFESSIONALISM DEVELOPMENT ON THE EXAMPLE OF PRACTICAL EXERCISES ON FORMING THE SKILLS AND SKILLS OF FUTURE TEACHERS. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 8894-8903.
7. Barchinoy, K., Sevarakhon, S., & Mukhammadkodir, Y. (2021). EFFECTIVE METHODS OF TEACHING FINE ARTS AND DRAWING AT SCHOOL.
8. Barchinoy, K. (2019). Problems of Improving Artistic Perception of Future Art Teachers. *Cross-Cultural Communication*, 15(4), 79-82.
9. Qurbonova, B. (2021). The history of visual art and its importance in people life. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(2), 1558-1561.
10. Kakharovna, A. M., Tadjimatovich, Y. M., Rakhmatovich, S. O., & Mirzahamdamovna, Q. B. (2021). Modern Approaches to the Teaching of Fine Arts. *Solid State Technology*, 64(2), 4250-4254.
11. Nodirjon, M., Abdusalom, M., & Ozodbek, S. (2021). TECHNOLOGIES OF TEACHING FINE ARTS WITH MODERN METHODS.
12. Zulfiya, B., Rakhmonali, S., & Murodjon, K. (2021). A BRIEF HISTORY OF THE DEVELOPMENT AND TEACHING OF DRAWING SCIENCE IN UZBEKISTAN.
13. Nazokat, A., Ibrokhim, Y., & Makhpuzakhon, A. (2021). FACTORS OF DEVELOPMENT OF FINE ARTS.

-
14. Nazokat, A. (2021). Means of Ensuring the Integrity of the Image and Writing in the Performance of Visual Advertising.
 15. Achildiyeva, M., Axmedova, N., Ikromova, F., Haydarova, O., Ibrahimova, G., & Abdurahmonov, A. (2021). TANBUR: ONE OF ANCIENT INSTRUMENTS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9(6), 302-308.